

Тақриз

ба автореферати диссертатсияи Раҷабов Сирочиддин Икромович дар мавзӯи: «Синтез, омӯзиши реаксияи боҳамтаъсиркунии ҳосилаҳои глитсерин бо аминокислотаҳо, пептидҳо, фуллерен C_{60} ва соҳаи истифодаи онҳо», барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисоси 02.00.03- Химияи органикӣ

Глитсерин ва ҳосилаҳои бешумори он дар орағнизи зинда якқатор вазифаҳои муҳимтаринро иҷро мекунанд. Глитсеролипидҳо, ки ба гурӯҳи липидҳои нейтрал дохил мешаванд бо сабаби дорои гурӯҳи кутбнокӣ ва гидрофобӣ дар ҳосилшавии таркиби биологии мембрана иштироқ мекунанд, ки онҳо барандаи моддаҳо ва ионҳо аз мембрана буда, ҳуҷайраро бо нерӯ таъмин мекунанд. Инчунин дар организм реаксияҳои муҳофизатиро таъмин менамоянд.

Глитсеридҳои табиӣ, аз он ҷумла фосфоглитсеридҳо ва моддаҳои ба онҳо монанд, субстратҳои таъсирбахш ва ингибиторҳои системаи фермент мебошанд, аз он ҷумла гидролизи метаболизми глитсерофосфолипид-фосфонилаз ва ғайра мебошад. Ҳосияти муқобил таъсиркунии фосфоглитсеридҳо барои ташҳиси якқатор бемориҳо истифода бурда мешавад. Бо иштироки липидҳо гузариши ҷарб дар плазмаи хун ба амал оварда мешавад. Инчунин липидҳо дар синтези сафедаҳо иштироқ мекунанд. Муқаррар карда шудааст, ки дар таркиби варамҳои организм миқдори липидҳо бо эфери сода зиёд аст. Механизми ҷамъшавии онҳо яке аз мавзӯҳои диққатҷалбкунандаи химияи биоорганикӣ мебошад. Дар замони муосир пешниҳод карда шудааст, ки липидҳои алкилӣ дар синтези хун дар организм иштироқ мекунанд. Миқдори эфирҳои алкилӣ ва алкении спирти сеатомаи глитсерин, ки аз чигари акула гирифта шудааст, барои муолиҷаи бемориҳои дарунӣ кор фармуда мешавад.

Ба қавли С.И. Раҷабов муқаррар карда шудааст, ки аз маҳсулотҳои нисбатан дастрас ва арзон: эпихлоргидрин, α -монохлоргидрини глитсерин ва α,γ -дихлоргидрини глитсерин ҳосил намудани маҷмӯи васеи ҳосилаҳои нави глитсеринии дорои боқимондаи аминокислотаҳо, пептидҳо, эфирҳои онҳо ва фуллерен C_{60} имконпазир буда, эфирҳои онҳо ҳосиятҳои зидди нафасгирии вазнин, зидди аллергия, зидди шамолкашӣ, зидди варамҳои вазнин дошта ва эҳтимолияти маводи доруворӣ хоҳанд дошт. Натиҷаҳои бадастомада дар раванди таълими кафедраи химияи органикии факултети химияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ҳангоми хондани курсҳои махсус, маҷаллан, ҳангоми хондани курси махсуси «Аминокислотаҳо ва пептидҳо», «Химияи фуллерен C_{60} ва нанонайчаҳо» ва «Химияи глитсерин ва ҳосилаҳои он» истифода менамоянд.

Навгонии илмии кори докторӣ дар он аст, ки аввалин маротиба шароитҳои оптималии усули синтези ҳосилаҳои нави глитсерин бо баъзе N-ҳосилаҳои аминокислотаҳои химояшуда (ҳифзшуда)-и қатори алифатӣ, ароматӣ, гетеросиклӣ ва пептидҳои онҳо дарёфт карда шуданд, таркиб ва сохти онҳо муайян карда шудааст; шароитҳои реаксияи ҷойивазкунии нуклеофилии изогипсии атоми хлор дар α -монохлоргидрини глитсерин,

α,γ -дихлоргидрини глитсерин ва кушодани халқаи оксирани эпихлоргидрин зери таъсири гурӯҳҳои амалкунандаи карбоксилӣ ва аминии аминоксилотаҳо ва пептидҳо омӯхта шудааст; шароитҳои нисбатан қабулшаванда, таъсири мутақобили эпихлоргидрин бо баъзе эфирҳои аминоксилотаҳо ва пептидҳо пайдо карда шудааст, яққатор усулҳои коркарди эфирҳои метоксӣ, этоксӣ, бензилоксии аминоксилотагӣ ва пептидии ҳосилаҳои эпихлоргидрин дарёфт карда шудааст; аввалин маротиба шароити оптималии синтези ҳосилаҳои нави эпихлоргидрин α -монохлоргидрини глитсерин, α,γ -дихлоргидрини глитсерин, ки дар молекулашон боқимондаҳои аминоксилотаҳо ва пептидҳо доранд коркард карда шудааст, ҳосиятҳои физикӣ-химиявӣ ва биологӣ онҳо омӯхта шудааст; аввалин маротиба реаксияи пайвастишавии ҳосилаҳои аминоксилотагӣ ва пептидии дорои боқимондаи пропан-2-олҳо ва пропан-1,2-диолҳо бо фуллерен C_{60} мавриди омӯзиш қарор гирифта шудааст; дар аксарияти пайвастишҳои синтезкардашуда ҳосиятҳои мусбӣ қаблан номаълум оид ба фаъолнокии гипотензивӣ, зиддирагқашӣ кураремонанд, захраравонӣ, зиддивирӯсӣ ва ба қадкашии растаниҳо манфиат доштаи онҳо бо захрнокии пасти онҳо ошқор карда шудааст; яққатор моддаҳои ҳосиятҳои фаъоли ҳаматарафаи биологӣ дошта, ки нисбат ба маводи доруворӣ маълум бартарӣ доранд. Вобастагии фаъолнокии биологӣ онҳо аз сохти химиявиашон муайян карда шудааст.

Хулоса автореферати диссертатсияи Раҷабов Сирочиддин Икромович дар мавзӯи: «Синтез, омӯзиши реаксияи боҳамтаъсиркунии ҳосилаҳои глитсерин бо аминоксилотаҳо, пептидҳо, фуллерен C_{60} ва соҳаи истифодаи онҳо», бо мақолаҳои илмӣ ҷопнамудаи муҳаққиқ мазмун ва мӯҳтавои асосии диссертатсияро инъикос мекунад. Автореферати диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қомилан ҷавобгӯ мебошад.

Аз ин рӯ, С.И. Раҷабов барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисоси 02.00.03- Химияи органикӣ сазовор аст.

Такризнавис:

Юлдошев Ҳ.Ю. - доктори илмҳои биология, профессори кафедраи биохимияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
Имзои Юлдошев Ҳимохиддин Юлдошевич-ро тасдиқ мекунам.
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси ДМТ
Тавқиев Э.И.
«26» соли 2019

Нишонӣ:

734003, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17,
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
Тел.: 918-81-25-14